

Kelile ve Dimne'nin tercüme serüveni

Ahlâk ve siyaset gibi çok önemli konuları içeren *Kelile ve Dimne*,

yüzyıllardır çok tanınan ve çok okunan bir eserdir. Bu eserin yüzyıllar öncesinden zamanımıza kadar ulaşabilmesinin çok önemli bir sebebi de zevkle okunmasıdır. Bu eser üzerinde, geçen yüzyılın başından itibaren çok önemli araştırma ve çalışmalar yapılmıştır ki, bu araştırmaların en ünlüsü Luis Şeyho'ya aittir.¹ *Kelile ve Dimne*, fabl türünün en önemli eserleri arasında yer almaktadır.

Kelile ve Dimne, nükteli bir anlatım tarzıyla devlet yöneticilerine çok önemli öğütler vermektedir. İyi bir devlet yöneticisinin halkına nasıl davranması gerektiği *Kelile ve Dimne*'de bazı hayvan masalları aracılığıyla ortaya konmuştur.

Hint kaynaklı bir eser olan *Kelile ve Dimne*'nin Hint dili olan Sanskritçe'deki asıl adı, *Karataka Damanaka*'dır. Eser, Fars diline çevrilirken isim değişikliğine uğramıştır. Sanskritçe orijinalinde eserin baş kahramanları olan Karataka Damanaka (kardeş olan iki çakalın isimleri) Farsça'ya tercüme edilirken "Kelile ve Dimne" olarak telaffuz edilmiş, kitap da Fars diline *Kelile ve Dimne* adıyla tercüme edilmiştir. Bu eser, daha sonra tüm İslâm ve dünya edebiyatlarına da aynı isimle intikal etmiştir.

Dünyanın pek çok diline çevrilip değişik yayınevleri tarafından defalarca yayınlanan bir eser olan *Kelile ve Dimne*'nin bundan iki bin yıl kadar önce kaleme alındığı tahmin edilmektedir. *Kelile ve Dimne*, Hindistan'da kaleme alınmasına karşılık Hıristiyan ve İslâm edebiyatlarında çok geniş bir yere sahip olmuştur. Bu eserin bu kadar geniş bir

¹ Luis Cheikho, *La Version Arabe Kalilah et Dimne*, Beyrut 1905.

coğrafyada ve oldukça farklı kültürler tarafından kabul görmüş olması son derece önemlidir. Çünkü yaklaşık iki bin yıl önce kaleme alınan eserlerden ancak çok azı günümüze ulaşabilmiş, bunların da çok azı yazıldıkları coğrafyanın dışına çıkabilmiştir. Bu açıdan bakıldığında, *Kelile ve Dimne*'nin farkının, değerinin sürekliliğinde gizli olduğu söylenebilir.

Kelile ve Dimne adı tam olarak bilinmeyen bir rahip tarafından Hindistan'ın Keşmir bölgesinde kaleme alınmıştır. Vişnu mezhebinden olması dışında eserin müellifi olan bu rahip hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak eserin Arapça tercümelerinde, müellifinin Beydaba adlı bir bilgin olduğu belirtilmektedir.

Eser, bir giriş bölümü ve birbiriyle bağlantılı ve aşağı yukarı birbirinin devamı niteliğinde olan beş kısımdan oluşmaktadır. Kitabın her bölümü bir *tantra*dır. Tantra, Sanskritçe'de, "insanın aklını kullanacağı durum" anlamına gelmektedir. Kitap toplam olarak beş *tantra* olarak yazıldığı ve beş rakamının karşılığının da Sanskritçe'de *pañc* olması sebebiyle, esere *Pañcatantra* denmiştir.

Pañcatantra yani *Kelile ve Dimne*'nin Hindistan'da çok değişik varyantları meydana getirilmiştir. Bu sebeple Sanskritçe'de kaleme alınmış olan orijinaline ulaşmak oldukça zordur. Orijinal eserin ilk şekillerinden birisi olduğu tahmin edilen bir kitap Alman araştırmacı J. Hertel tarafından bulunmuştur. Hertel'in bulduğu bu eserin ismi Sanskritçe'deki adıyla *Tantrakhyaika*'dır. Eser, Hertel tarafından 1909 yılında Sanskritçe'den Almanca'ya tercüme edilmiştir. Hertel, çevirisine bazı önemli açıklamaları ihtiva eden giriş notları da eklemiştir.² *Kelile ve Dimne* Avrupalı değişik araştırmacılar tarafından 1850'li yıllarda da birkaç defa yayınlanmıştır.

***Kelile ve Dimne*'de Ele Alınan Konular**

İyilik, doğruluk, vefalı olma ve yardımseverlik gibi duyguların işlendiği *Kelile ve Dimne*'deki masallarda, yalancılık, câhillik, adaletsizlik ve zulüm gibi kavramların kötülüğü üzerinde durulmaktadır.

Kelile ve Dimne'de temel olarak ele alınan konular, eserin insanlar arasındaki sağlıklı ilişkilerin nasıl kurulabildiğinden bahseden başlangıç bölümlerinde anlatılmıştır. Eserde, insanları birbirleriyle dost yapan

2 J. Hertel, *Tantrakhyaika, die älteste Fassung des Pañcatantra*, Leipzig 1909.

sağlıklı ilişkilerin ne tür fedakârlık ve dürüstlüklerle kurulabildiği ele alınmaktadır.

Daha sonra sıkı dostluğa dönüşen sağlıklı ilişkilerin, araya giren kötü kalpli kişilerin girişimleriyle, daha doğrusu ara bozuculuklarıyla sona erdiği vurgulanan eserde, ara bozucunun girişimiyle yok olan dostluğun yanında, iki dostun birbirine nasıl düşman hâline geldikleri de ele alınmakta, düşmanlık sonunda dostlardan güçsüz olanın hayatını kaybedişi hikâye edilmektedir. Eserin başlarında yer alan “Aslanla Öküz” hikâyesi bu hususa örnek olarak verilebilir. Hikâyede öküzün hayatını kaybetmesinin yanı sıra hayvanların kralı olan aslan da öküz gibi kendisine çok bağlı olan bir dostu öldüren katil duruma düşmektedir.

Kelile ve Dimne'nin üçüncü bölümünde sağlıklı dostluğu baltalayan, kişileri birbirine düşman eden birisinin yargılanıp cezalandırılması bahsi yer almaktadır. Bu konu, kitabın “Dimne'nin Yargılanması” bölümünde ele alınmıştır ve kötü kalpli, ara bozucu olup hile ve yalanlarıyla suçsuz birisinin ölümüne sebep olan kişinin yargılanarak ölüme mahkum edilmek sûretiyle cezalandırılmasıyla da toplum vicdanının rahatlatılması yoluna gidilmiştir. Aşağıda değinileceği gibi “Dimne'nin Yargılanması” bahsi, eserin Sanskritçe'deki orijinalinde bulunmamaktadır.

Kelile ve Dimne'nin dördüncü bölümünde ise dostluğun önemi pekiştirilmektedir. Dostlukların kolay kurulamadığının anlatıldığı bu bölümde gerçek dostlukların tesisi ve kişiler arasındaki yardımlaşmalar ele alınmaktadır.

Kitabın beşinci bölümünde de düşmanların sözlerine inanarak hareket etmemek gerektiği diğer bölümlerde olduğu gibi bazı hayvan masalları aracılığıyla işlenmektedir.

Kelile ve Dimne'de Anlatılan Hikâyelerin Başlıkları

Eserin zamanımıza kadar ulaşan şeklinde konular ve hayvan masalları yaklaşık şu başlıklar altında ele alınmıştır ki, bu konulardan bazıları eserin orijinalinde bulunmamaktadır:

1. Büyük İskender'in Hindistan'a Girişi
2. Beydeba'nın Hint Hükümdarı Debşelim'e nasihatleri
3. Kara Yanına Varma Kara Bulaşır
4. Tarla Kuşu ile Fil Hikâyesi

5. Beydeba'nın Debşelim'in Huzuruna Çıkışı
6. Aslan, Öküz ve Çakal Hikâyesi
7. Adamla Kurt Hikâyesi
8. Maymun ile Marangoz Hikâyesi
9. Aldanan Tilki Hikâyesi
10. Derviş ile Hırsız Hikâyesi
11. Karga ve Yılan Hikâyesi
12. Balıkçıl ile Yengeç Hikâyesi
13. Tavşan ile Aslan Hikâyesi
14. İki Balık Hikâyesi
15. Bit ve Pire Hikâyesi
16. Aslan ile Deve Hikâyesi
17. Martı ile Deniz Perisi Hikâyesi
18. Papağan ile Maymun Hikâyesi
19. Kurnaz ile Budala Hikâyesi
20. Demir Yiyen Fare Hikâyesi
21. Dimne'nin Durumunun İncelenmesi
22. Kadın ile Ressam Hikâyesi
23. Dimne'nin Yargılanması
24. Doktor ile Câhil Hikâyesi
25. Kelile'nin Ölümü
26. Kötü Kuş Bakıcısının Hikâyesi
27. Dostluk
28. Güvercin Hikâyesi
29. Fare ile Dost Olmak İsteyen Karga
30. Fare ile Derviş Hikâyesi
31. Misafir Ağırlayan Fakir
32. Kaplumbağanın Fareye Öğütleri
33. Üç Arkadaşın Ceylana Yardımları
34. Baykuşlar ve Kargalar
35. Öfkeyle Kalkan Zararla Oturur
36. Fil ile Tavşan Hikâyesi
37. Tavşan ile Keklik Hikâyesi
38. Derviş ile Kurnaz Hikâyesi

39. Hırsız Affeden Tüccarın Hikâyesi
40. Şeytan ile Hırsız Hikâyesi
41. Kendine Eş Arayan Fare Hikâyesi
42. Yılan ile Kurbağa Hikâyesi
43. Maymun ile Kaplumbağa Hikâyesi
44. Kulaksız Eşek Hikâyesi
45. Derviş ile Gelincik Hikâyesi
46. Kedi ile Fare Hikâyesi
47. Hükümdar ile Kuş Hikâyesi
48. Aslan ile Çakal Hikâyesi
49. Dişi Aslan ile Çakal Hikâyesi
50. Hükümdar ile Vezir Hikâyesi
51. Erkek Güvercin ile Dişi Güvercin Hikâyesi
52. Derviş ile Misafir Hikâyesi
53. Gezgin ile Kuyumcu Hikâyesi
54. Şehzade ile Üç Arkadaş Hikâyesi
55. Güvercin ve Tilki ile Leylek Hikâyesi

Kelile ve Dimne'nin Tercüme Serüveni

Farsça Tercümeleler

Kelile ve Dimne olarak bilinen *Pançatantra*'nın Hint dilinden Farsça'ya yapılan çevirisi Sâsânî hükümdarı Enüşîrvân zamanında yapılmıştır. Eser hakkında bilgisi olan Enüşîrvân, tercüme işiyle özel tabibi olan Bürzûye'yi görevlendirmiştir. Enüşîrvân, Bürzûye'nin tabipliğine olduğu kadar ilmine ve dil yeteneğine de çok güvenmekteydi. Tabip Bürzûye, uzun ve maceralı geçen bir yolculuktan sonra Hindistan'a ulaşarak *Pançatantra*'yı bulmuştur. Eseri Pehlevî diline yani eski Farsça'ya çeviren Bürzûye, eserin baş tarafına da Hindistan yolculuğu sırasında başından geçenleri ve kitap hakkındaki değerlendirmelerini ilave eder. *Pançatantra* bu şekilde ilk defa Bürzûye tarafından *Kelile ve Dimne* şeklinde adlandırılmıştır. Bürzûye tarafından Farsça'ya kazandırılan *Kelile ve Dimne*'ye, dönemin veziri Bozorgmihr de kendi mührünü basmıştır.³ Vezirin bundaki gâyesi Bürzûye'yi

³ Theodor Nöldeke, *Burzoos Einleitung zu dem Buche Kalila wa Dimna*, Strassburg 1912.

onurlandırmaktır. Bürzûye tarafından tercüme edilen *Kelile ve Dimne* ne yazık ki bugün elimizde değildir.

Kelile ve Dimne'nin daha sonraki devirlerde Farsça'ya manzum ve mensur tercüme yapılmıştır. Sâmânî hükümdarı Nasr b. Ahmed'in isteğiyle *Kelile ve Dimne*, Ebu'l-Fazl Muhammed Bel'amî tarafından İbn Mukaffâ'nın Arapça tercümesi esas alınarak Farsça'ya tercüme edilmiştir.

Bel'amî tarafından Farsça'ya yapılan *Kelile ve Dimne* tercümesi büyük Fars şairlerinden Rûdekî tarafından manzum hâle getirilmiştir. Rûdekî, eserini mesnevî tarzında düzenlemiştir. Rûdekî'nin eserinden günümüze ancak birkaç sayfa ulaşabilmiştir.

Kelile ve Dimne ayrıca Nizûmu'd-dîn Ebu'l-Me'âlî Nasrullah b. Muhammed b. Abdülhamid (Nasrullâh-ı Şîrâzî) tarafından da yaklaşık 539/1144 yılında Farsça'ya çevrilmiştir. Ebu'l-Me'âlî'nin çevirisi, İbn Mukaffâ'nın tercümesinin Farsça'ya aktarımından ibarettir. Mensur olan bu eser, mütercimi tarafından Gazneli hükümdarı Behram Şâh'a sunulmuştur. Bu eser, geçtiğimiz yüzyılda Tahran'da iki defa (1304 ve 1305 yıllarında) taş baskı olarak neşredilmiştir.⁴

Kelile ve Dimne'nin Farsça manzum bir çevirisi de Ahmed b. Mahmud et-Tûsî-i Kânî tarafından Konya'da kaleme alınmış ve mütercimi tarafından Selçuklu Sultanı İzzettin Keykâvus'a sunulmuştur.⁵

Eser, bunun dışında Herat'ta Hüseyin Baykara'nın veziri Mir Ali Şir Nevâî'nin saray vâizi olan Hüseyin Vâiz-i Kâşîfi tarafından da tercüme edilmiştir. Kâşîfi eserine, Hüseyin Baykara'nın veziri Ahmed Süheyli'nin adından hareketle *Envâr-ı Sübeyli* adını vermiştir.⁶

Kâşîfi'nin bu eseri, çok kısa bir zaman zarfında beğenilip tanınmasından dolayı Nasrullâh-ı Şîrâzî'nin eserini gölgede bırakmıştır. Kâşîfi'nin *Kelile ve Dimne* tercümesi, 1836 yılında Londra'da basılmış, ayrıca Hindistan ve İran'da da defalarca neşredilmiştir.

Süryanîce Tercüme

Pançatantra, yaklaşık olarak 570 yılında Süryanî bir din adamı olan Bud tarafından *Kalilag-Dimnag* adıyla Farsça'dan Süryanîce'ye çevril-

4 E.G. Brown, *A Literary History of Persia*, London 1906, c. II. s. 349.

5 Brown, *A History of Persian Literature under Tartar Dominion*, Cambridge 1920, s. 111.

6 Brown, *A History of Persian Literature*, s. 503.

miştir. Süryanî alfabesiyle tercüme edilen eser, elyazması olarak muhafaza edilmiştir. Bu eser, önceleri Mardin'deki bir manastırda saklanırken, daha sonraları Musul Patriği'nin özel kütüphanesinde muhafaza edilmeye başlanmıştır. Süryanî dilindeki tek yazma olan *Kelile ve Dimne*, Musul'da el yazısı ile kopyalanmak sûretiyle çoğaltılmıştır. Süryanîce'ye yapılan bu ilk tercüme, Avrupalı araştırmacılar tarafından Paris'e getirilmiş⁷ ve ilk olarak G. Bickell tarafından yayınlanmıştır. 1911 yılında ise F. Schulthess tarafından Süryanîce metin ve Almanca çevirisi birlikte Berlin'de yayınlanmıştır.⁸

Kelile ve Dimne daha sonraki zamanlarda Süryanî bir papaz tarafından İbn Mukaffâ'nın çevirisi esas alınarak ikinci defa Süryanî diline çevrilmiş, bu çeviriyi William Wright Batı dünyasına tanıtmıştır.⁹

Arapça Tercüme

Kelile ve Dimne Arap diline mensur ve manzum olmak üzere iki türlü tercüme edilmiştir.

a. Mensur Tercüme

İran asıllı olan İbn Mukaffâ (ö. 142/759), Bürzûye tarafından yapılan Farsça çeviriden hareketle *Kelile ve Dimne*'yi Arapça'ya çevirmiştir. İbn Mukaffâ, tercüme sırasında esere kendisi de birtakım ilavelerde bulunmuştur. Eserin Sanskritçe'de ve İran diline yapılan tercümesinde yer almayan bir bölüm, İbn Mukaffâ'nın Arapça tercümesinde yer almaktadır. Bu bölüm, *tantralardan* ilkinin, yani birinci kitabın sonuna eklenmiş olan "Dimne'nin Yargılanması" bölümüdür. İbn Mukaffâ'nın tercümesine eklediği bu bölüm; kelimenin tam anlamıyla onun zekâ ve edebî yeteneğinin ürünüdür. İbn Mukaffâ bu bölümü kitaba ekleyerek topluma ve hükümdarlara yeni mesajlar verme yoluna gitmiştir. Sözkonusu bölümde, birisini aldatarak başkasını öldürme girişiminde bulunan kişinin yargılanması ve sonunda da gerçeklerin anlaşılması ile suçlunun cezalandırılması ele alınmaktadır.

Kısaca konu şu şekildedir: Çok kurnaz iki çakal olan Kelile ve Dimne, hayvanlar âleminin padişahı olan aslanın maiyetindedirler. Dimne,

7 G. Bickell, *Kalilag und Damrag, alte syrische übersetzung des Indischen Fürstenspiegels*, Leipzig 1876.

8 F. Schulthess, *Kalila und Dimna*, Berlin 1911.

9 William Wright, *The Book of Kalilah and Dimnah*, London 1884.

sürekli olarak aslana yaklaşmak istemektedir. Bu düşüncesini kardeşi Kelile'ye anlatır. Dimne'nin maksadı aslana yaklaşarak onun yanında iyi bir mevki sahibi olup rahata kavuşmaktır. Dimne, kardeşi Kelile'nin karşı çıkmasına aldırmaksızın düşündüklerini yapmaya koyulur. Dimne, aslanın huzuruna çıkarak etkileyici konuşması, kurnazlığı ve kıvrak zekası ile onu etkiler. Dimne'den etkilenen aslan, onu yakınında tutar. Aslanın başka dostları da vardır. Gövdesinin büyüklüğü ve gösterişli olmasıyla dikkat çeken hayvanlardan birisi de öküzdür. Aslan öküzle çok yakın bir dostluk kurar. Onu yanından ayırmamaya başlar. Aslanla öküz arasında kurulan sıkı dostluk Dimne'nin hiç de hoşuna gitmez. Kıskançlığından yerinde duramaz olur. Kafasında çok sinsi planlar geliştirir. Ne yapıp edip iki dostu birbirinden uzaklaştırmak gerektiğini düşünür. Bunun için de iki dostun yani aslanla Şetrebe adındaki öküzün arasını bozmaya karar verir. Dimne, bu düşüncesini de kardeşi Kelile'ye anlatır. Kelile, kardeşi Dimne'nin anlattıklarına hemen karşı çıkar. Onu bu kararından vazgeçirmeye çalışır. Ne var ki Kelile'nin anlattıkları Dimne'yi etkilemez. O, kendi kararını çoktan vermiştir. Her türlü hileye başvurarak aslanla öküzün arasını açma girişimine başlar. Aslanın yanına gidip yalanlar söyleyerek Şetrebe adlı öküzün uzun zamandan beri aslanı öldürme planları yaptığını anlatır. Aslan bu anlatılanlara bir türlü inanmak istemez. Dimne, sinsi plan ve yalanlarıyla onu inandırır. Aslanı öküz hususunda kıskırtan Dimne vakit kaybetmeden Şetrebe adlı öküzün yanına gider. Onu da aslana karşı kıskırtır. Aslanın kendisini öldürüp etini yemeyi düşündüğünü öküzün kafasına koyar. Öküz de aslanın başta yaptığı gibi anlatılanlara asla inanmaz. Dimne, sinsi planlarıyla öküzü de ikna ederek yoldan çıkarır. İki dostun arasını açarak birbirlerine karşı iyiye kıskırtan Dimne, planında başarılı olur. Aslanla öküz, birbirlerine saldırırlar. Sonunda öküz yenik düşerek aslan tarafından öldürülür.

Hikâyenin bu bölümü *Pançatantra*'da aynen bulunmaktadır. Bundan sonraki bölüm, yani "Dimne'ni Yargılanması" bölümü ise sadece İbn Mukaffâ'nın tercümesinde yer almaktadır. İbn Mukaffâ'nın ilavesinin özeti şu şekildedir: Şetrebe adlı öküzün öldürülmesinden sonra aslan iyice içine kapanır. Aslanın bu durumu annesinin dikkatini çeker. Anne aslan hükümdar oğluluyla konuşmaya karar verir. Aynı zamanda anne aslanın, Şetrebe adlı öküzün haksız yere öldürülmesi ile ilgili bildiği çok önemli bilgiler vardır. Aslanın öküzü öldürmesinden sonra Kelile ve Dimne adlı çakal kardeşler kendi aralarında konuşurlar. Kelile, kardeşi Dimne'ye yaptıklarından dolayı çok kızıyormuş. Dimne de

kardeşine kendisinin sürekli iyi yaptığını anlatıp duruyormuş. Oradan geçmekte olan bir kaplan, bir yere gizlenerek Kelile ve Dimne arasındaki konuşma ve tartışmaların tüm ayrıntılarını dinler. Olan biteni öğrenen kaplan, öküzün haksız yere öldürülmesinden çok rahatsız olarak içten içe hileci olan Dimne'ye karşı bir nefret besler. Kaplan vakit kaybetmeden eski dostu olan aslanın annesinin yanına gelerek tüm duyduklarını anlatır. Olanlara çok üzülen anne aslan, oğlunun yanına giderek bildiklerini anlatır. Hükümdar aslan, Şetrebe adlı dostunu Dimne'nin çirkin oyunlarına gelerek haksız yere öldürdüğünü anlar. Hemen Dimne'nin tutuklanması emrini verir. Aslan, tarafsız bir mahkeme kurarak Dimne'nin yargılanması işlemini başlatır. Dimne, mahkemede anlattığı bazı hikâyelerle mahkeme heyetini yanıltmaya çalışır, ama tüm çabaları boşa gider. Tarafsız bir yargılama sonunda Dimne'nin suçları gün yüzüne çıkarılır. Yaptıklarının karşılığı olarak da Dimne, mahkeme tarafından ölüm cezasına çarptırılır ve öldürülür. Böylece adalet de yerini bulmuş olur.

İbn Mukaffâ, tercümesine eklediği bu bölümle toplumda yozlaşmaya yüz tutan ahlâkî değerlere ve adalet kavramının canlandırılması gereğine dikkat çeken önemli mesajlar vermiştir. Bütün bunların yanı sıra çok beğenilen bu kitapta, Dimne'nin yaptığı kötülüklerin yanına kalması okuyanları rahatsız edecekti. Bu sebeple İbn Mukaffâ yaptığı bu ilave ile âdetâ kitaptaki önemli bir eksikliği de giderme yoluna gitmiştir.

İbn Mukaffâ, *Kelile ve Dimne* tercümesiyle ilk defa Arap edebiyatına fabl türü hikâye tarzını tanıtmıştır. İbn Mukaffâ'nın yaptığı tercümenin bir başka önemli yönü de *Kelile ve Dimne*'nin diğer dünya dillerine çevrilmesine kaynaklık etmesidir. Türkçe başta olmak üzere, *Kelile ve Dimne*'nin Latince, Yunanca, İbranice, İtalyanca, Slavca, Almanca, Flemenkçe, Fransızca ve İngilizce dâhil olmak üzere pek çok dile aktarılmasında İbn Mukaffâ'nın tercümesi esas alınmıştır.

Batı dünyası, İbn Mukaffâ'nın yaptığı tercümeyle Silvestre de Sacy vâsıtasıyla tanışmışlardır. Sacy, İbn Mukaffâ'nın tercümesini 1816 yılında Paris'te *Calila et Dimna ou Fables de Bidpai* adıyla yayınlamış, ancak Sacy'nin bu çalışması, ilim çevrelerinde yetersiz bulunmuştur. İbn Mukaffâ'dan sonra da *Kelile ve Dimne* mensur olarak Arapça'ya tercüme edilmeye devam edilmiştir. Bunlardan belli başlıları şunlardır:

- A.N. Tabbara, *Kelile ve Dimne*'nin Şam'da bulunan eski bir yazmadan istinsah edilen nüshasını 1904 yılında Beyrut'ta yayınlamıştır.

• L. Cheikho (Luvis Şeyho) Lübnan’da Deyr al-Şîr Manastırı’nda bulduğu 749/1339 tarihli bir yazma nüshayı esas alarak eseri, *Lu Version Arabe de Kalilah et Dimnah d’apres le plus ancien manuscrit Arabe date* adıyla 1905 yılında Beyrut’ta yayınlamış ve bu yayın, ilim çevrelerinin övgüsünü kazanmıştır.

- Halil Yazıcı, Beyrut 1908.
- Salim İbrahim Sadr, Beyrut 1910.
- Abdülvahhab Azzam, Kahire 1941.
- Mustafa Lütü el-Menfelutî, Beyrut 1966.

Kelile ve Dimne hâlen değişik yayınevleri tarafından yayınlanmaktadır.

b. Manzum Tercümelere

Kelile ve Dimne’nin İbn Mukaffâ tercümesi, manzum çalışmalarda da esas alınmıştır. Bu tür manzum çevirilerin belli başlıları şunlardır:

- İbn Mukaffâ ile yakın devirlerde yaşamış olan Ebân el-Lâhikî tarafından yapılan manzum çalışma.
- İbnü’l-Hebbâriyye’nin, Lâhikî’nin manzum çalışmasından yararlanmak sûretiyle ortaya koyduğu *Netâicü’l-fitne fî nazmi Kalila va Dimna* adlı manzum eseri. İbnü’l-Hebbâriyye eserinde İbn Mukaffâ’nın mensur tercümesinden de yararlanmıştı.
- Abdülmü’min b. el-Hasen b. el-Hüseyn as-Sâgânî tarafından yapılan *Dürrü’l-hikem fî emsâli’l-Hünûd ve’l-Acem* adlı manzum tercüme.

Türkçe Tercümelere

• İbn Mukaffâ’nın tercümesinden hareketle Nasrullah tarafından Farsça’ya çevrilen eser, ilk olarak Doğu Türkçe’sine tercüme edilmiştir. *Kelile ve Dimne*’nin Doğu Türkçe’siyle kaleme alınan çevirilerinin yazma nüshaları, Münich ve Dresden’de bulunmaktadır.¹⁰ Nasrullah’ın Farsça çevirisini esas alan Kul Mes’ud eseri eski Anadolu Türkçesi’ne çevrilmiştir. Brockelmann bu çevirinin bir nüshasının Bodleian’da bulunduğunu belirtmektedir.¹¹ Mes’ud’un Aydın emiri Umur Bey için mensur biçimde tercüme ettiği eser, adı henüz tespit edilemeyen bir şair tarafından manzum olarak yeniden düzenlenmiş ve bu hâliyle Sultan I. Murad’a sunulmuştur.

10 C. Brockelmann, “Kelile ve Dimne”, *IA*, c. VI (İstanbul 1986), s. 555.

11 Brockelmann, “Kelile ve Dimne”, s. 555.

- Ali Çelebi, Kâşifî'nin Farsça *Envâr-ı Sübeylî* adlı eserini sanatlı bir anlatım tarzıyla Türkçe'ye çevirmiştir. Alâaddin Ali Çelebi, *Hümâyunnâme* adını verdiği bu eserini Kanunî Sultan Süleyman'a sunmuştur. *Hümâyunnâme*, edebiyat çevrelerinde geniş yankılar uyandırmış ve Bulak ve İstanbul'da defalarca basılmıştır.
- XX. yüzyılda Ömer Rıza Doğrul tarafından Türkçe olarak yeniden düzenlenerek yayınlanmıştır.
- *Kelile ve Dimne*, Bekir Topaloğlu ve Hayreddin Karaman tarafından 1978 ve 1990 yıllarında İstanbul'da iki defa yayınlanmıştır. Bu neşrin özelliği, tercümenin yanında eserin Arapça'sına da yer verilmiş olmasıdır.